

УДК 81'42:46.811.111

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ В СТРУКТУРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Бехта І. А., Доскоч І. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття націлена на виявлення факторів, що дозволяють класифікувати художній гіпертекст і його складові (гіпотексти) як мовленнєве утворення особливого типу, якому водночас притаманні властивості традиційного тексту.

Ключові слова: текст, художній гіпертекст, гіпотекст, зв'язність, цілісність, наратив.

Бехта И. А., Доскоч И. О. Специфика репрезентации художественного нарратива в структуре электронной коммуникации. В статье рассматриваются факторы, позволяющие классифицировать художественный гипертекст и его составляющие (гипотексты) как речевое образование особого типа, которому одновременно присущи свойства традиционного текста.

Ключевые слова: текст, художественный гипертекст, гипотекст, связность, целостность, нарратив.

Bekhta I. A., Doskoch I. O. The specificity of narrative fiction representation in the structure of electronic communication. The article aims to identify factors that allow to classify hypertext fiction and its components (hypotexts) as special language formations which inherit properties of the traditional text too.

Key words: text, hypertext fiction, hypotext, cohesion, coherence, narrative.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На початку XXI століття лінгвістичні студії розширюють спектр власних об'єктів вивчення, беручи до уваги новітнє явище художнього гіпертексту [1, 85]. Когнітивна та комп'ютерна лінгвістика, лінгвістика тексту, теорія інформації, лексикологія, лінгвостилістика, семіотика, психолінгвістика та інші галузі мовознавства на тепер актуальним питанням дослідження вбачають новітню форму посттрадиційного прозового тексту. Вперше природу походження та особливості функціонування художнього тексту розкривали у царині комп'ютерних технологій. У такий спосіб інформація та техніка із засобів діяльності людини перетворюється у середовище її існування [9, 8].

З появою високотехнічних пристроїв у практиці побудови художнього дискурсу зазнають змін традиційні жанрові форми, що відбувається шляхом диктування власних правил у зміненому комунікаційному просторі. Текст як проміжний елемент комунікативної структури *автор (адресант) – текст – читач (адресат)* [7, 28] отримує нове трактування в часі інформаційного суспільства. Із зростанням Інтернет-можливостей в комунікаційних системах сучасні лінгвісти висувають на перший план дослідження художнього гіпертексту як особливої форми нелінійного наративу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні теорією художнього гіпертексту займаються такі зарубіжні вчені-лінгвісти, як Н. Асмус, О. Дедова, Т. Рязанцева, R. Coover, G. P. Landow, J. D. Bolter, N. K. Hayles, J. Walker; практичні дослі-

дження здійснено Е. Douglas, К. Gee, М. Mackey, D. S. Miall, Т. М. Dobson, М.-L. Ryan, J. Walker. Грунтовне дослідження мережевої літератури (термін на позначення літератури комп'ютерного середовища) в Україні здійснили Ю. Завадський, А. Захарченко, О. Барбанюк, Е. Горошко, Н. Коломієць, К. Рітц-Ракул.

Новий тип лінгвістичного порядку – *художній гіпертекст* (ХГТ) – становить собою найбільш сприятливе середовище для втілення в реальність ідей постмодерністської текстуальності, які мають на меті зруйнувати структуру, оголосити примат форми над змістом, впровадити нелінійне письмо, поєднати аудіо та відео канали, гібридизувати жанри, запровадити мовну гру, гру з текстом та гру з читачем (J. Barth, R. Barthes, J. Derrida, U. Eco, I. Hassan, J-F. Lyotard, W. Welsch та ін.). Час новаторства та експериментування з формою приходить на зміну ери книгодрукування. Автори літератури постмодернізму прагнуть зробити читача учасником творення дійсності, а також скоротити його дистанцію між текстом. Це мотивує здійснення спроби деконструкції жанру. Гіперреальний простір Інтернету втілюється як ідеальне середовище для реалізації перетворень у формі електронного художнього гіпертекстового наративу.

Упродовж історії розвитку лінгвістичної науки в ракурсі вивчення феномену «текст» сформувалися різні підходи дослідження. Та виникнення особливої форми письма вимагає від дослідників мовознавчого кола питань інших варіантів розгляду проблематики нелінійного способу організації матеріалу. Електронний художній гіпертекст, будучи явищем міждисциплінарного характеру, потребує ґрунтовнішого аналізу, аніж лише з погляду текстуального підходу. Деякі вчені притримуються думки щодо сприйняття

феномену гіпертексту як продовження дослідження принципів організації і розуміння звичайного друкованого тексту [6]. Проте сьогодні актуальним вважається ширший кругозір на проблему розуміння суті та принципів формування структури художнього гіпертексту [1, 14].

Мета пропонованої наукової розвідки полягає у виявленні тих чинників, що дозволяють класифікувати художній гіпертекст і його складові (гіпотексти) як мовленнєве утворення особливого типу, якому водночас притаманні властивості традиційного тексту.

Для досягнення поставленої мети сплановано вирішення таких завдань:

- 1) проаналізувати мінімальні значеннєві одиниці традиційного тексту та художнього гіпертексту;
- 2) виокремити спільні та відмінні особливості тексту та гіпертексту;
- 3) виявити характерні риси структурної побудови художнього гіпертексту

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отже, що таке електронний художній текст? На думку П. Сергієнко, головна особливість художнього гіпертексту полягає у власній нелінійній природі, де його складові (гіпотексти) перебувають у тематичній, семантичній та інших видах зв'язності [11, 28]. Текстовий матеріал, що наповнює гіпертекст, не вишикуваний в єдиний лінійний ланцюжок, як це властиво для традиційного прозового тексту. Натомість елементи цієї нелінійної структури володіють лінійною формою. Багатовимірний, ризоморфний, або ж нелінійний текст пропонує читачеві вибір можливих шляхів прочитання, де кожний окремих його фрагмент сприймається за правилами послідовного викладу матеріалу.

Для прикладу, у традиційному лінійному тексті найменшою одиницею прийнято вважати надфразову єдність [10, 37]. Кожна така одиниця має прив'язку хоча б до ще двох: та, що передує їй, і та, що йде слідом. Сюжетна лінія має свій єдиноможливий початок і веде читача виключно до кінцівки твору на останніх сторінках книги (тому такі тексти і називаються лінійними). Структура наділена фізичним та мисленнєвим образом. Розділи та сторінки перебувають у матеріальному сполученні і не можуть бути змінними без руйнування фізичної цілісності тексту. Загалом увесь текст є цілісним і нероздільним фрагментом.

На противагу, ієрархічне поєднання окремих фрагментів художнього гіпертексту – гіпотекстів [9, 28] – репрезентує мовленнєве утворення особливого типу. Термін «гіпотекст» (введений Ж. Жанетом для відображення різнорівневості міжтекстових зв'язків [5, 26]) більш правильно відповідає завданням розчленування гіпертексту як нелінійної структури. На відміну від надфразових єдностей, гіпотексти не сполучені в чітко визначеній послідовності. Виходячи з цього, констатуємо першу відмінність гіпертексту від традиційного тексту, що полягає у структурній побудові.

Прикладом відмінного формування структури ХГт може слугувати твір Едварда Фалько «Charmin Cleargy». Полотно художньої оповіді складається з

переплетення тридцяти хаотично розміщених гіпотекстів, з яких читач дізнається про одну і ту ж подію, але з різних точок зору: студентки Шармін, професора Блета та інших очевидців події. Розпочати читання можливо, обравши один з трьох вихідних фрагментів на початковій сторінці гіпертвору: «Her story», «His story», «The Other Guy's». Нелінійна природа ХГт унеможливує послідовний перехід між гіпотекстами. Тому щоразу, коли читач здійснює перехід на наступний, відносно окремих фрагмент прочитання, він переміщується між рівнями гіпертекстового утворення. Якщо перший гіпотекст із розповідю Шармін приєднаний до фрагмента-заголовку «Her story», то чітко визначеної автором прив'язки до наступного гіпотексту не існує. Перехід відбувається або на слова проф. Блета, або ж свідків історії. Переміщуючись між гіпотекстами, читач наділяється правом вибору шляху прочитання.

Другою характерною особливістю художнього гіпертексту теоретики виділяють можливість множинного вибору сюжетно-тематичного потоку на основі асоціативних зв'язків і у відповідності до індивідуальних потреб читача [13; 14; 15]. У ХГт передбачається множинне і розгалужене сполучення гіпотекстів за допомогою особливих синтаксичних засобів – системи зв'язків та гіперпосилань. У результаті взаємодії окремих сегментів (гіпотекстів) утворюється над- чи гіпер-текст – семантична мережа текстів, що містить перехресні посилання та володіє особливими засобами навігації. Такий ланцюг текстів спроможний безупинно розростатися і створювати особливе інформаційно-комунікативне середовище. На перший погляд здається, що автор закладає чітку логічну структуру побудови власного тексту, впорядковує та систематизує його. Однак читач постійно нашоувхується на мінливість, хаотичність, перескакування з рівня на рівень. Семантична сітка увесь час розгалужується, що робить інформаційний потік практично неконтрольованим.

З описаного констатуємо, що нелінійне письмо – це один із специфічних проявів реалізації мови. У традиційному розумінні мови її елементи поєднуються лінійно, починаючи із найменшого рівня: звуки і букви формують слово, поєднання слів утворюють речення, сукупність речень формує надфразову єдність, яка, в свою чергу, – зв'язний текст. На захист електронного письма Т. Рязанцева стверджує, що гіпертекст уособлює собою лінгвістичний рівень «над текстом», на якому не використовуються традиційні методи поєднання мовних одиниць для утворення вищого мовного рівня. У ході дослідження використовуються методи, безпосередньо пов'язані із сучасними інформаційними технологіями [9, 30]. На думку дослідниці, концептуально гіпертекст ґрунтується на інших лінгвістичних засадах, відмінних від принципу лінійності. З однієї сторони, гіпертекст функціонує згідно із засадами традиційного поєднання мовних одиниць нижчого рівня, а з іншої, – репрезентує новий рівень, де існують нові закони породження і сприйняття. Отже, стає очевидним, що гіпертекст та його складові (гіпотексти) є мовленнєвим утворенням особливого типу.

Втім, наявність в художньому гіпертексті зв'язності його елементів вказує на присутність основної текстової категорії, що забезпечує цілісність структури, де гіпотексти не просто хаотично пов'язані між собою, а співвіднесені з глибинним змістом. Така властивість доводить можливість розгляду ХГт у двох аспектах. По-перше, ХГт можна співвіднести з традиційним лінійним письмовим текстом. По-друге, проблематика гіпертексту сфокусована на питаннях технології, яка реалізує можливість засвоєння великої кількості текстової інформації в нелінійній формі.

У результаті проведеного нами дослідження структури ХГт виявлено такі його особливості:

– кожний окремий художній гіпертекст уособлює собою певну семантичну єдність зв'язаних текстових вузлів;

– семантичний потенціал твору розкривається у цілій низці текстів гіпертекстової структури – гіпотекстах: мінімальних значеннєвих одиниць, що володіють семантичною цілісністю, простою текстовою формою і єдиним внутрішньо нерозривним змістом [9, 34];

– гіпотексти складають єдине ціле, виконуючи подібні функції;

– гіпертекст має властивість більш вираженого розділення внаслідок відносної завершеності його складових (гіпотекстів).

ХГт становить гіпертекстову організацію матеріалу. У перспективі когнітивної лінгвістики це озна-

чає, що художній твір, фрагменти якого розміщуються у декількох частинах, перебуває у текстовій змістовій єдності між усіма структурними елементами, що складають єдине ціле і виконують подібні функції. Гіпотексти поєднуються на основі залежності, що зумовлено їхньою взаємною інтерпретацією [8, 40]. Цілісність тексту виявляється на рівні єдиного сприйняття усієї гіпертекстової системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. ХГт – це мовленнєве утворення особливого типу, бо: володіє новітньою формою представлення текстового матеріалу; використовує нелінійний спосіб організації; складається із мінімальних композиційних блоків – гіпотекстів; наділений інформаційною природою; об'єднані ключовими концептами, що розгортаються по всьому +гіпертексту, структурні елементи єднаються, зберігаючи цілісність тексту, а внутрішньо текстова зв'язність забезпечується завдяки єдиному сюжету. Саме такі інваріантні структурні категорії тексту, як зв'язність (когезія) та цілісність (когерентність), притаманні ХГт, дозволяють констатувати, що електронний художній текст акумулює властивості тексту в традиційному розумінні.

Зіставлення двох сторін гіпертексту в аспекті лінійного письмового тексту та нелінійного на основі інформаційних технологій відкриває величезний потенціал теоретичного та практичного опрацювання й усвідомлення в подальших наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М. : УРСС Эдиториал, 2001. – 360 с.
2. Бехта І. А. Гіпертекст як альтернативна модель конвенційного тексту у постмодерністську епоху / І. А. Бехта // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Київ, 2004. – Вип. 11. – Книга 1. – С. 38–41.
3. Бехта І. А. Парадигма англомовного постмодерністського художнього тексту / І. А. Бехта // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 551–552 : Германська філологія. – С. 85–92.
4. Бехта І. А. Функційно-прагматична дієвість тексту у світлі когніції й дискурсу / І. А. Бехта // Людина. Комп'ютер. Комунікація : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2013. – С. 99–103.
5. Дзик Р. А. Концепт інтертекстуальності в інтерпретації французьких пост структуралістів : від Р. Барта до Ж. Жанетта / Р. А. Дзик // Філологічні науки. Літературознавство : зб. наук. праць. – Луцьк : СЛУ ім. Л. Українки, 2012. – Вип. 13. – С. 23–27.
6. Эко У. Открытое произведение / У. Эко. – Санкт-Петербург : Академический проект, 2004. – 121 с.
7. Загнітко А. П. Основи мовленнєвої діяльності / А. П. Загнітко, І. Р. Домрачева. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
8. Курбатова Е. А. Функционально-экспрессивные особенности разделительных вопросов в современном английском языке : дис. док. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Курбатова. – Тула, 2002. – 253 с.
9. Рязанцева Т. И. Теория и практика работы с гипертекстом (на материале английского языка) : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / Т. И. Рязанцева. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 208 с.
10. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : [підручник] / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2011. – 696 с.
11. Сергиенко П. И. Лингвокогнитивные особенности электронного гипертекста (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / П. И. Сергиенко. – Москва, 2009. – 183 с.
12. Amerika M. Overview : What kind of writing is this anyway? // Proceedings of Incubation / M. Amerika. – Nottingham, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trace.ntu.ac.uk/newmedia/overview.cfm>.
13. Bolter J. D. Writing Space : computers, hypertext and the remadiation of print / J. D. Bolter. – London : LEA, 2001. – 232 p.
14. Hayles N. K. Electronic literature : new horizons for the literary / N. K. Hayles. – Notre Dame, Indiana : University of Notre Dame, 2010. – 223 p.
15. Landow G. P. Hypertext 3.0. Critical theory and new media in an era of globalization / G. P. Landow. – USA : The John Hopkins University Press, 2006. – 436 p.
16. Walker J. Fiction and Interaction : how clicking a mouse can make you part of a fictional world : Dr. art. Thesis / Department of Humanistic Informatics University of Bergen / J. Walker. – Norway, 2003. – 190 p.